

the foundations of the modern world picture. The scientific novelty lies in the justification of a turn to the social philosophy of science, which enables the analysis of the science–religion relationship to evolve from conflict to dialogue. **Conclusions.** It is demonstrated that the creative conflict and independence in the relationship between science and religion has been replaced by an alternative of dialogue. Modern science faces fundamental issues that cannot be answered only by the scientific method. They are ontological and existential issues. The use of the approach of social philosophy of science and transdisciplinary methodology is proposed. Dialogue enables every field of human knowledge and culture to develop effectively, to respond to each other's achievements. It is argued that there are tendencies to form a new integrity of the worldview based on the convergence of the scientific and religious world picture.

Keywords: scientific world picture, social philosophy of science, dialogue, complementarity principle, interdisciplinarity, transdisciplinarity.

DOI:

УДК 316.77-044.332(045)

М. А. Абисова

КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ДЕТЕРИТОРІАЛІЗАЦІЇ: МІЖ ВІДЧУЖЕННЯМ І АДАПТАЦІЄЮ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ORCID: 0000-0002-6461-7769

Анотація. У статті розглядається комунікація в умовах детериторіалізації, що змінює політичні та економічні структури, соціальні зв'язки та механізми взаємодії. Аналізується, у який спосіб втрата територіальної зумовленості соціальної та інформаційної взаємодії впливає на формування комунікативних стратегій, сприяючи як відчуженню, так і адаптації. Відчуження проявляється у фрагментації соціальної ідентичності, інформаційній сегрегації, деформації комунікативних практик, зміні механізмів легітимації знання та соціальному відстороненні. Адаптація, навпаки, є можливою через формування нових комунікативних спільнот, реконструкцію гнучкої ідентичності та подолання інформаційних бар'єрів. Увагу приділено алгоритмічному управлінню комунікацією в цифрових середовищах, що може водночас сприяти інтеграції або посилювати соціальну ізоляцію. Висвітлено роль відкритих комунікативних структур, що дозволяють долати ефекти детериторіалізації та створювати нові моделі соціальної взаємодії.

Ключові слова: комунікація, детериторіалізація, ідентичність, відчуження, соціальна адаптація.

Вступ

З другої половини XX століття починається етап, який позначають термінами з префіксом «пост» (постмодернізм, постіндустріалізм, постструктуралізм тощо). Ці терміни фіксують зміни, що відбулися, проте не визначають того, до чого прямує світ. В умовах детериторіалізації, що супроводжує ці процеси, трансформуються політичні та економічні структури, механізми соціальної взаємодії та комунікації. Складається ситуація, за якої в одній суспільній системі співіснують різні, часто суперечливі, комунікативні та ціннісні моделі. Відсутність стабільних соціокультурних орієнтирів і традиційних територіальних зв'язків спричиняє дедалі більшу невизначеність у комунікативних практиках, де суб'єкти змушені шукати нові форми самоідентифікації та включення в соціальні процеси. В умовах детериторіалізації змінюються соціальні та комунікативні механізми, які забезпечують інтеграцію. Це може виражатися як у маргіналізації суб'єкта, що не знаходить нових комунікативних моделей включення, так і в адаптації, за якої індивід опановує нові форми соціальної взаємодії, використовуючи можливості цифрових і глобальних мережових структур. Зокрема, З. Бауман аналізує, у який спосіб соціальні трансформації сучасності спричиняють у людини почуття самотності, страху та невизначеності. Він наголошує, що у світі «плинної» сучасності традиційні механізми соціальної інтеграції слабшають (Бауман 2013), залишаючи індивіда без захисту перед динамічними та неконтрольованими суспільними процесами, що може посилювати стан соціального відчуження та екзистенційну нестабільність (Бауман 2015). Від того, у який спосіб буде подолано цю ситуацію – через ізоляцію чи формування і розвиток нових комунікативних спільнот – залежатиме рівень соціальної стабільності та ефективність вирішення комунікативних криз.

Мета дослідження – виявити комунікативні механізми та стратегії, що в умовах детериторіалізації сприяють або соціальній адаптації, або відчуженню, визначаючи характер соціальної взаємодії.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

1. Розглянути детериторіалізацію в соціально-філософських концепціях та визначити її комунікативний вимір.

2. Проаналізувати роль комунікації у подоланні соціального відчуження.

Методологія дослідження

Дослідження комунікації в умовах детериторіалізації спирається на соціально-філософський аналіз, що дозволяє розглядати цей процес як частину соціальних змін, зумовлених розвитком капіталістичних структур. Використання системного підходу дозволяє виявити, як саме цифровий капіталізм трансформує традиційні форми комунікації, формуючи умови для соціального відчуження або адаптації через алгоритмічне управління та платформну економіку. Діалектичний метод допомагає дослідити суперечливість цих змін: з одного боку, цифрові комунікаційні технології сприяють розширенню можливостей взаємодії, а з іншого – закріплюють нові форми сегрегації та соціальної нерівності через механізми монетизації інформації. Метод критичного аналізу дискурсу застосовується для дослідження капіталістичної логіки контролю за комунікативними процесами. Герменевтичний підхід використано для інтерпретації концепцій детериторіалізації, відчуження та адаптації в контексті філософських теорій Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі, Ю. Габермаса та З. Баумана, які розглядають капіталізм як систему, що одночасно детериторіалізує та рекодує соціальні зв'язки. Завдяки такому комплексному підходу дослідження

дозволяє не лише виявити вплив цифрового капіталізму на комунікативні процеси, а й простежити механізми, через які він формує соціальну взаємодію в умовах детериторіалізації.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема детериторіалізації та її впливу на комунікацію досліджується в межах соціальної філософії, теорії комунікації та критичних студій цифрового капіталізму. Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі розглядають детериторіалізацію як структурний механізм капіталізму, що змінює форми соціальної організації та комунікативних зв'язків. У межах досліджень інформаційного суспільства цей процес аналізується через концепцію мережевого суспільства (Castells 1996) та плинної соціальності (Бауман 2013), що пояснюють, яким чином цифрові платформи змінюють логіку соціальної взаємодії.

Комунікативний аспект детериторіалізації досліджується у працях Ю. Габермаса, який акцентує на ролі відкритого публічного простору (Habermas 1989), та в критичних студіях цифрових медіа (Pariser 2011; Zuboff 2019), що аналізують алгоритмічний контроль над інформаційними потоками. Когнітивні зміни, спричинені цифровою комунікацією, розглядаються у контексті впливу на механізми сприйняття та соціальної інтеграції (Carr 2010).

Попри значний обсяг досліджень, залишається відкритим питання про суперечливу природу детериторіалізації як чинника водночас відчуження та адаптації. Недостатньо розробленим є аспект взаємозв'язку між механізмами адаптації та соціальної ізоляції в цифровому середовищі, що визначає актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Результати

Детериторіалізація є ключовим терміном у філософії Жюльєна Дельоза та Фелікса Гваттарі, зокрема в їхніх працях, що складають діалогію «Капіталізм і шизофренія». У широкому сенсі цей термін позначає втрату фіксованих структур, норм і прив'язаностей, які визначають соціальні, культурні та політичні зв'язки (Deleuze & Guattari 1983, 10–12). Детериторіалізація передбачає вихід за межі усталених територіальних, економічних і символічних кордонів, що тісно пов'язано із сучасними трансформаціями суспільства (Deleuze & Guattari 1987, 9–10).

У концепції Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі детериторіалізація не є лише наслідком локальних змін, а відображає фундаментальний процес, через який капіталізм безперервно трансформує соціальні структури (Deleuze & Guattari 1983, 33–36). У «Анти-Едіпі» вони описують, як сучасний капіталізм знищує традиційні форми соціального устрою та інтегрує всі елементи в нові глобальні механізми (Deleuze & Guattari 1983, 220–230). Цей процес охоплює зміну форм влади, ідентичності та комунікації, усуваючи територіальні, класові та національні межі. У «Тисячі плато» детериторіалізація розглядається як частина концепції «збірки» (assemblage), що пояснює, у який спосіб різні соціальні елементи можуть динамічно взаємодіяти у нових комунікативних структурах (Deleuze & Guattari 1987, 504–505). Детериторіалі-

зація тут не просто змінює соціальні форми, а є механізмом, через який соціальні відносини постійно переходять у нові конфігурації, що визначаються не традиційними територіальними межами, а потоками капіталу, інформації та бажання (Deleuze & Guattari 1987, 454).

З комунікативної перспективи, детериторіалізація не просто змінює соціальні структури, а й докорінно трансформує комунікаційні процеси. Втрата територіальних меж призводить до радикального розширення інформаційних потоків, які більше не контролюються традиційними державними й культурними інституціями. Якщо раніше комунікація була тісно прив'язана до фізичної території, де національні держави та локальні спільноти формували стабільні комунікативні поля, то сьогодні цей зв'язок розривається. Натомість на перший план виходять глобалізовані медіа, цифрова мобільність, віртуальні спільноти та нові форми дискурсивної взаємодії.

Зміни стосуються не лише інформаційних потоків, а й самих суб'єктів комунікації. Раніше вони мали чітко окреслену соціальну, національну або територіальну ідентичність, тоді як сьогодні суб'єктність дедалі більше фрагментується. Анонімність у цифровому просторі, мережеві ідентичності, використання цифрових аватарів – усе це є проявами множинної комунікативної залученості, що не прив'язана до конкретного місця. Така трансформація узгоджується з логікою глобального капіталізму, який ґрунтується на принципах мобільності ресурсів і гнучкості робочої сили.

Комунікативна детериторіалізація є одним із механізмів, через які капіталізм регулює інформаційні потоки та соціальну взаємодію. У цифрових середовищах ця взаємодія дедалі більше визначається не державними чи культурними чинниками, а логікою прибутку і технократичного контролю. Таким чином, комунікація перестає бути лише засобом обміну інформацією, а набуває економічного виміру: інформаційні потоки циркулюють за законами ринку, а соціальні зв'язки регулюються алгоритмічними механізмами. У цьому сенсі детериторіалізація не лише сприяє зміні комунікативних структур, а й підтримує капіталістичну систему, закріплюючи нові механізми контролю та розподілу інформації.

На цьому етапі процес детериторіалізації перетинається з процесом відчуження. Суб'єкт не лише втрачає контроль над своїми діями, а й опиняється в комунікативному просторі, де його ідентичність, соціальна приналежність та навіть індивідуальне сприйняття реальності стають об'єктами зовнішнього управління. Якщо в класичній марксистській традиції відчуження розглядалося як розрив між суб'єктом і його трудовою діяльністю, спричинений економічними відносинами, то сьогодні цей процес стає складнішим, охоплюючи цілий спектр соціальних і комунікативних чинників.

Відчуження проявляється не лише через втрату контролю над соціальними процесами, а й через розмивання меж ідентичності, фрагментацію соціальних зв'язків та зміну механізмів соціальної взаємодії. У цифровому суспільстві комунікація

відіграє дедалі важливішу роль у цьому процесі, адже саме через неї відбувається не лише соціальна інтеграція, а й роз'єднання, алгоритмічне управління соціальною реальністю та моделювання цифрових структур взаємодії.

Сучасне відчуження, на відміну від класичного марксистського трактування, значною мірою опосередковується комунікативними механізмами. Важливо розглядати не лише те, як саме цифрове середовище сприяє відчуженню, але й те, як нові форми комунікації можуть слугувати засобом його подолання або, навпаки, відтворення в нових формах.

Відчуження в умовах детериторіалізації можна розглядати через кілька рівнів. По-перше, економічні та соціальні процеси створюють основу для культурних трансформацій. Зміни у структурі праці, автоматизація, платформна економіка та гнучкість зайнятості призводять до нестабільності професійної ідентичності й загальної невизначеності (Sennett 1998). Це змінює соціальні інститути, які раніше забезпечували механізми інтеграції: локальні спільноти розпадаються, а традиційні структури ідентичності поступаються місцем динамічним моделям, які, проте, не завжди гарантують соціальну захищеність.

По-друге, ці трансформації впливають на когнітивні та інформаційні режими комунікації, формуючи парадокс множинності й роз'єднаності (Castells 1997). Якщо раніше культурна ідентичність визначалася територією, традиціями та стабільними соціальними практиками, то в сучасному світі вона набуває динамічного характеру (Hall 1990). Суб'єкт змушений постійно переозначувати себе залежно від змінних комунікативних контекстів. Це породжує когнітивне напруження: з одного боку, детериторіалізація розширює спектр можливих ідентичностей, з іншого – робить їх нестабільними та поверховими. Людина може одночасно належати до численних цифрових і фізичних спільнот, але при цьому відчувати ізоляцію (Turkle 2011). Це особливо посилюється переходом від безпосереднього досвіду до опосередкованого медіатизованого сприйняття, де комунікація не лише інтегрує, а й фрагментує соціальний простір.

По-третє, відчуження в цифрову добу набуває психосоціальних та інформаційно-мережевих вимірів. Один із ключових механізмів цього процесу – мозаїчність інформаційного простору (Pariser 2011). Суб'єкт взаємодіє з фрагментованими та суперечливими дискурсами, які не формують єдиної картини реальності. Це призводить до когнітивного перевантаження, зниження довіри до інформації та втрати критичного осмислення. Алгоритмічне управління комунікацією посилює цей процес, формуючи персоналізовані інформаційні бульбашки, що ізолюють суб'єкта від альтернативних поглядів (Zuboff 2019). Унаслідок цього комунікація перестає бути механізмом соціальної інтеграції та натомість закріплює соціальну сегрегацію.

Ключове питання полягає не в тому, як уникнути відчуження, а в тому, чи може комунікація в умовах детериторіалізації стати засобом подолання його деструктивних ефектів. Чи можливе формування

таких типів взаємодії, які не лише не підкріплюватимуть алгоритмічну сегрегацію, а й сприятимуть створенню нових комунікативних середовищ, де відчуження не буде відтворюватися? Чи здатні суб'єкти виходити за межі нав'язаних моделей комунікації та знаходити способи формування горизонтальних зв'язків, що компенсуватимуть руйнування традиційних механізмів соціальної інтеграції?

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз того, у який спосіб детериторіалізація впливає не лише на соціальні структури, а й на суб'єктивний досвід ідентичності. Французькі постструктуралісти Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі розглядають крайній випадок капіталізму крізь призму шизоаналізу, вказуючи, що процеси розкодування та фрагментації не просто змінюють соціальні механізми, а й породжують нові форми суб'єктивності (Deleuze & Guattari 1983, 350–355). Шизофренічний суб'єкт, якого вони описують, є не просто ізольованим продуктом капіталістичних трансформацій, а символом постійної нестабільності, множинності та втрати єдиної ідентичності (Deleuze & Guattari 1983, 67–69).

Ж. Делез і Ф. Гваттарі підкреслюють, що в сучасних умовах відчуження перестає бути суто соціальним або економічним феноменом, а стає способом організації бажання та взаємодії (Deleuze & Guattari 1983, 110–112). У цьому процесі відбувається переворот класичної психоаналітичної моделі: якщо З. Фрейд трактував «Едипів комплекс» як основу ідентичності, то Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі показують, що він є лише наслідком соціального виробництва, а не його первинною умовою (Deleuze & Guattari 1983, 116). Відповідно, суб'єкт, який перебуває в стані постійної детериторіалізації, не може покладатися на сталі культурні чи символічні конструкції – його досвід стає фрагментованим, а сама комунікація перетворюється на поле боротьби між механізмами контролю та можливостями самовизначення.

Звідси – концепція «тіла без органів» у Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі постає як альтернатива будь-якій фіксованій соціальній структурі: це не просто метафора втрати стабільності, а спосіб переосмислення можливостей суб'єкта в умовах капіталізму, що постійно перерозподіляє бажання та зв'язки (Deleuze & Guattari 1987, 155–157). «Машина бажання», що приходить на зміну класичному метафізичному концепту «душі», розкриває логіку сучасного світу, де суб'єкт постає як продукт виробництва бажання (Deleuze & Guattari 1983, 285), а детериторіалізація не лише руйнує кордони, а й змінює саму природу суб'єктивності.

У цьому контексті цифрові комунікаційні механізми можна розглядати як своєрідний вияв «тіла без органів» – структуру, що постійно перебуває у стані переформатування, не маючи стабільної форми, але забезпечуючи функціонування соціальної взаємодії через алгоритмічно модульовані потоки інформації. Проте, на відміну від концептуального «тіла без органів», цифрові комунікаційні мережі не є простором абсолютної свободи або децентралізації. Вони контролюються алгоритмічними механізмами, що визначають логіку

доступу до інформації, сегментують аудиторії та впливають на соціальну взаємодію.

Віртуальні мережеві спільноти, що структуруються не навколо сталих територіальних чи ієрархічних зв'язків, а на основі перетину інформаційних та символічних потоків, фактично виконують роль комунікативного поля, де відчуження може або долатися, або, навпаки, закріплюватися.

В умовах цифрової детериторіалізації комунікація виступає ключовим фактором у процесах підтримання або подолання соціального відчуження. Якщо раніше відчуження розглядалося крізь призму економічних та політичних відносин, то сьогодні воно формується на рівні цифрової взаємодії, де алгоритми персоналізують досвід суб'єкта, обмежуючи його комунікативні можливості в межах «фільтраційних бульбашок» (Pariser 2011, 9–11).

Роль комунікації в подоланні відчуження залежить від її здатності забезпечувати доступ до множинних соціальних та культурних контекстів. Важливим аспектом є можливість відкритого діалогу, який передбачає обговорення різних точок зору без алгоритмічного обмеження вибору інформації. Якщо комунікація будується на принципах прозорості, критичності та різноманітності, вона може стати ефективним механізмом подолання відчуження. Віртуальні спільноти, що підтримують таку комунікацію, сприяють зниженню фрагментації суспільства, дозволяючи індивідам усвідомлювати свою соціальну включеність через взаємодію з широким колом учасників.

У сучасному цифровому суспільстві комунікація безпосередньо впливає на ідентичність, яка більше не є фіксованою та стабільною, а стає динамічним і гнучким процесом. Гнучка ідентичність дозволяє індивідам адаптуватися до мінливих умов соціальної взаємодії, не втрачаючи власної суб'єктності. Ця концепція, розроблена у працях З. Баумана (Бауман 2013), Е. Гідденса (Giddens 1991) та Е. Хофмана (Hoffman 1998), пояснює, що сучасний індивід змушений постійно переосмислювати свої соціальні ролі та належність до різних спільнот. Бауман трактує гнучку ідентичність як відповідь на нестабільність постмодерного суспільства, у якому індивід повинен швидко змінювати соціальні орієнтації відповідно до нових комунікативних викликів (Бауман 2013, 97). З. Гідденс, у свою чергу, пов'язує цей феномен із рефлексивною модернізацією, яка вимагає від суб'єктів активного конструювання власної біографії у межах динамічних соціальних умов (Giddens 1991, 55).

Однією з варіацій гнучкої ідентичності є гібридна ідентичність (Hall 1990; Castells 1997), що формується на перетині різних культурних впливів. У мережевому суспільстві суб'єкти можуть одночасно належати до кількох соціальних груп та інформаційних потоків, не прив'язаних до конкретної території. Це розширює можливості соціальної інтеграції, але також створює ризики розмитості ідентичності та посилює відчуження. Цифрове середовище не завжди забезпечує стабільність соціальних зв'язків, що може призводити до відчуття нестабільності та втрати чіткої соціальної приналежності.

У контексті цифрової детериторіалізації, де відчуження може закріплюватися через алгоритмічно контрольовані комунікативні механізми, адаптація постає як ключовий процес, що дозволяє подолати фрагментацію соціальної взаємодії. Вона не є пасивним пристосуванням до нових умов, а вимагає активного включення у соціальну комунікацію, що базується на принципах діалогу, відкритості та рефлексії. Соціальна комунікація може виконувати компенсаторну функцію, надаючи індивідам можливість реінтеграції у спільноту через усвідомлену участь у соціальному дискурсі.

Адаптація також вимагає виходу за межі інформаційних бар'єрів, створених алгоритмічними механізмами контролю. Відкриті цифрові мережі здатні компенсувати ефект інформаційної ізоляції, надаючи доступ до альтернативних точок зору. Діалогічна природа комунікації стає засобом подолання когнітивної замкнутості, що виникає через персоналізовані інформаційні середовища. Підтримка різноманітності інформаційних потоків сприяє розвитку критичного мислення та зміцненню соціальних зв'язків.

Включення до нових соціальних та комунікативних просторів є завершальним етапом адаптації, який передбачає інтеграцію у нові соціальні мережі та платформи, що сприяють комунікативній взаємодії. Дослідження Е. Паризера (Pariser 2011) показують, що відкриті платформи можуть полегшити процес адаптації, тоді як алгоритмічні бульбашки створюють перешкоди для соціальної інтеграції, закріплюючи інформаційну сегрегацію. Сучасні форми комунікативної взаємодії базуються не лише на інформаційному обміні, а й на дискурсивних процесах, що формують спільні інтерпретаційні рамки.

У цьому контексті особливого значення набуває соціальний діалог як механізм подолання відчуження. Діалогічна природа комунікації, яку розглядає Ю. Габермас (Habermas 1984a), створює можливості для соціальної інтеграції шляхом встановлення спільних смислів та комунікативних конвенцій. Як показує дослідження Ю. Габермаса (Habermas 1984b; 1987), публічна сфера є критично важливою для підтримання демократичного комунікативного простору, де соціальні актори можуть взаємодіяти у форматі розумної аргументації. Такий підхід сприяє формуванню стійких горизонтальних зв'язків між різними соціальними групами, що, у свою чергу, зменшує ефект ізоляції та посилює соціальну згуртованість.

В умовах цифрового суспільства соціальний діалог може реалізовуватися через відкриті комунікативні платформи, які не обмежують доступ до альтернативних точок зору та не підпадають під вплив алгоритмічного фільтрування (Pariser 2011). Комунікація у відкритому суспільстві не може бути виключно механізмом передачі інформації; вона також виступає способом соціального регулювання та конструювання реальності. Це проявляється у створенні дискурсивних просторів, де відбувається взаємодія між різними суб'єктами, що сприяє розширенню меж індивідуальної та колективної ідентичності (Bourdieu 1991). У цьому контексті

інтерактивна комунікація та соціальна рефлексія є необхідними умовами для адаптації індивідів у змінюваному середовищі.

Габермасівська концепція комунікативної дії (Habermas 1984a; 1984b) пропонує модель суспільства, де комунікація є засобом формування соціальної солідарності. Згідно з цією концепцією, адаптація є можливою лише за наявності умов для вільного обговорення та взаємного визнання позицій учасників комунікативного процесу. Цей підхід дозволяє розглядати адаптацію не лише як індивідуальну реакцію на соціальні зміни, а як активний процес співтворення спільного соціального простору.

Адаптація передбачає не тільки зміну комунікативних стратегій, а й подолання емоційного відчуження, що виникає в умовах цифрової детериторіалізації. Соціальні діалоги та публічні комунікативні простори відіграють важливу роль у формуванні спільного горизонту розуміння. У відкритих комунікативних структурах індивіди можуть долати бар'єри нерозуміння, які виникають унаслідок інформаційної ізоляції або соціальної фрагментації. Це дозволяє не лише компенсувати втрату традиційних соціальних механізмів інтеграції, а й створювати нові формати спільнотної взаємодії, що ґрунтуються на принципах рівності та доступності.

Обговорення

Дослідження детериторіалізації в контексті комунікаційних процесів актуалізує питання про складні взаємозв'язки між адаптацією та відчуженням. У статті ці явища розглядаються як полярні сценарії, проте подальший аналіз може виявити їхню граничність і взаємоперетин. Виникає необхідність дослідити, чи є адаптація і відчуження взаємовиключними процесами, чи вони можуть співіснувати як проміжні стани в межах комунікативних трансформацій. Зокрема, одним із перспективних напрямів є аналіз змішаних форм соціального включення, які поєднують адаптаційні механізми з елементами відчуження. Наприклад, цифрова анонімність може слугувати як засобом самовираження та захисту приватності, так і фактором, що сприяє розриву традиційних соціальних зв'язків. Аналогічно, участь у віртуальних спільнотах може створювати нові форми інтеграції, водночас не усуваючи фрагментарності та нестабільності соціальної ідентичності.

Іншою перспективною темою є дослідження механізмів компенсаційної адаптації, коли суб'єкти пристосовуються до нових умов шляхом відтворення структурної нерівності, закладеної у цифрових комунікаційних середовищах. Так, адаптація до алгоритмічного регулювання інформаційних потоків може сприяти не реальному розширенню можливостей взаємодії, а скоріше, навчання суб'єктів функціонувати в межах певних контролюючих механізмів. Це породжує питання про те, чи всі стратегії адаптації ведуть до зменшення відчуження, чи деякі з них лише маскують його, підлаштовуючи суб'єкта під нові форми соціальної ізоляції. Крім того, слід звернути увагу на динаміку між індивідуальним та колективним рівнем адаптації.

Якщо адаптаційні процеси розглядати не лише на рівні окремих суб'єктів, а й у масштабах соціальних груп, то можна виявити, що деякі комунікативні практики сприяють формуванню нових горизонтальних зв'язків, тоді як інші посилюють ефект атомізації суспільства.

Висновки

Детериторіалізація є складним процесом, що змінює структуру соціальної взаємодії та комунікації. Вона спричиняє розрив між територією та соціальними, економічними, політичними й культурними структурами, які раніше забезпечували стабільність ідентичності та комунікативних зв'язків. Відсутність фіксованих просторових орієнтирів призводить до нових форм взаємодії, що можуть як інтегруватися в глобальні інформаційні потоки, так і підпадати під алгоритмічний контроль, що обмежує доступ до альтернативних комунікативних середовищ.

У комунікативному вимірі детериторіалізація не лише розширює можливості соціальної взаємодії, а й сприяє фрагментації суспільства, змінюючи механізми контролю та регуляції інформаційних потоків. Вона супроводжується як створенням нових форматів включеності, так і посиленням відчуження через дестабілізацію механізмів соціальної ідентифікації, інформаційну сегрегацію, зміну комунікативних практик та трансформацію способів легітимації знання. Відчуження проявляється у розриві між індивідом та його соціальними зв'язками, що може призводити до когнітивного перевантаження, інформаційної ізоляції та втрати почуття соціальної приналежності. Водночас, адаптація в умовах детериторіалізації є можливою через реконфігурацію соціальної ідентичності, подолання інформаційної сегрегації, відновлення комунікативних практик та нові форми соціальної інтеграції. Гнучка ідентичність стає ключовим механізмом, що дозволяє суб'єкту адаптуватися до змінних умов взаємодії, зберігаючи здатність до самовизначення у множинних соціальних контекстах.

Отже, комунікація в умовах детериторіалізації виступає в якості механізму, що одночасно може сприяти як відчуженню, так і адаптації. Її вплив залежить від характеру комунікативних механізмів: якщо вони ґрунтуються на принципах відкритості, діалогу і критичності, то сприяють соціальній реінтеграції та розширенню горизонтальних зв'язків. Натомість підпорядкування комунікаційних механізмів алгоритмічній логіці персоналізації та сегрегації закріплює соціальне відчуження, посилюючи ізоляцію індивіда в межах контрольованих інформаційних середовищ.

Список літератури

1. Bourdieu P. *Language and Symbolic Power*. Edited by John B. Thompson. Translated by Gino Raymond and Matthew Adamson. Cambridge: Polity Press, 1991. 302 p.
2. Carr N. *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York: W. W. Norton & Company, 2010. 280 p.
3. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Malden: Blackwell, 1996. 556 p.
4. Castells M. *The Power of Identity*. Malden: Blackwell, 1997. 461 p.
5. Deleuze G., Guattari F. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Translated by Robert Hurley, Mark Seem, and

Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983. 400 p.

6. Deleuze G., Guattari F. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Translated by Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987. 610 p.

7. Giddens A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press, 1991. 264 p.

8. Habermas J. *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. Translated by Frederick G. Lawrence. Cambridge, MA: MIT Press, 1987. 430 p.

9. Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence. Cambridge, MA: MIT Press, 1989. 301 p.

10. Habermas J. *The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press, 1981. 465 p.

11. Habermas J. *The Theory of Communicative Action. Vol. 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press, 1984. 457 p.

12. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford, 222–237. London: Lawrence & Wishart, 1990.

13. Hoffman E. *Lost in Translation: A Life in a New Language*. New York: Penguin Books, 1998. 280 p.

14. Pariser E. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York: Penguin Press, 2011. 294 p.

15. Sennett R. *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York: W. W. Norton & Company, 1998. 176 p.

16. Turkle S. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books, 2011. 384 p.

17. Zuboff S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs, 2019. 704 p.

18. Бауман З. *Плинні часи: Життя в добу непевності*. Пер. з англ. Антон Марчинський. Київ: Критика, 2013. 232 с.

19. Бауман З., Донскіс Л. *Моральна сліпота: Втрата чутливості в плинній сучасності*. Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2015. 248 с.

References

1. Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Edited by John Thompson. Translated by Gino Raymond and Matthew Adamson. Cambridge: Polity Press.

2. Carr, Nicholas. 2010. *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York: W. W. Norton & Company.

3. Castells, Manuel. 1996. *The Rise of the Network Society*. Malden: Blackwell.

4. Castells, Manuel. 1997. *The Power of Identity*. Malden: Blackwell.

5. Deleuze, Gilles, and Félix Guattari. 1983. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Translated by Robert Hurley, Mark Seem, and Helen Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press.

6. Deleuze, Gilles, and Félix Guattari. 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Translated by Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.

7. Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.

8. Habermas, Jürgen. 1987. *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. Translated by Frederick G. Lawrence. Cambridge, MA: MIT Press.

9. Habermas, Jürgen. 1989. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence. Cambridge, MA: MIT Press.

10. Habermas, Jürgen. 1981. *The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.

11. Habermas, Jürgen. 1984. *The Theory of Communicative Action. Vol. 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.

12. Hall, Stuart. 1990. "Cultural Identity and Diaspora." In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford, 222–237. London: Lawrence & Wishart.

13. Hoffman, Eva. 1998. *Lost in Translation: A Life in a New Language*. New York: Penguin Books.

14. Pariser, Eli. 2011. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York: Penguin Press.

15. Sennett, Richard. 1998. *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York: W. W. Norton & Company.

16. Turkle, Sherry. 2011. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books.

17. Zuboff, Shoshana. 2019. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs.

18. Бауман, Зигмунт. 2013. *Плинні часи: Життя в добу непевності*. Пер. з англ. Антон Марчинський. Київ: Критика.

19. Бауман, Зигмунт, і Леонідас Донскіс. 2015. *Моральна сліпота: Втрата чутливості в плинній сучасності*. Пер. з англ. Київ: Дух і Літера.

M. Abysova

COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF DETERRITORIALIZATION: BETWEEN ALIENATION AND ADAPTATION

Introduction. Deterritorialization, as a process of losing traditional social, economic, and political ties, transforms communication mechanisms. **The aim** is to identify communicative mechanisms and strategies that either facilitate social adaptation or contribute to alienation in the context of deterritorialization. **The tasks** are: (1) to analyze deterritorialization in socio-philosophical concepts and define its communicative dimension; (2) to examine the role of communication in processes of social adaptation and alienation. **Research methods** include socio-philosophical analysis, a systems approach, the dialectical method, critical discourse analysis, and the hermeneutic approach. **Research results.** Deterritorialization alters social communication mechanisms, simultaneously creating conditions for both the integration and isolation of individuals. The removal of territorial constraints on communication promotes networked interaction while also deepening social alienation through algorithmic filtering of information and the reinforcement of informational segregation. **Discussion.** Deterritorialization is not an unambiguous process: it not only disrupts traditional social ties but also creates opportunities for new forms of integration. Further research may focus on analyzing hybrid forms of social inclusion that combine adaptive mechanisms with elements of alienation. Another promising avenue is the study of compensatory adaptation strategies, where individuals adjust to digital conditions without overcoming structural inequalities but merely adapting to their logic. **Conclusions.** Deterritorialization in the communicative dimension simultaneously expands social interaction and contributes to the fragmentation of society, altering mechanisms of control and regulation of information flows. It is accompanied by both new formats of inclusion and an intensification of alienation through the destabilization of social identity, informational segregation, and changes in communicative practices. Alienation manifests as a rupture between individuals and their social ties, leading to cognitive overload and informational isolation. Adaptation, in contrast, is possible through the reconfiguration of identity, overcoming segregation, and developing new communicative models. Flexible identity becomes a key mechanism for adjusting to changing conditions. Thus, communication in the context of deterritorialization serves a dual function: open and dialogical models foster integration, while algorithmic personalization reinforces social alienation, limiting the communicative possibilities of the subject.

Keywords: communication, deterritorialisation, identity, alienation, social adaptation.